

lovalnih naprav in samega bistva eksistenčnega vprašanja našega slovenskega ljudstva. O vsem tem v knjigi ni besede.

Pred mislečim čitateljem se tako od strani do strani kažejo praznine, preko katerih pisec v tekočem jeziku in avtoritativnem tonu gladko prehaja. Knjiga ostaja dokaz, seveda ne le po krivdi avtorja, da sedaj, ko potrebujemo sintetičnih smernic za delo, hočemo pisati sinteze, ne da bi imeli za to sploh kako kazuistično dokumentacijo. Temu ni krivo kako pomanjkanje sredstev ali kak drug podoben banalen vzrok. Manjka morda delavcev, gotovo pa delavnih pogojev za one, ki jih ubija ohlokratizem v naših znanstvenih institucijah.

Za svoje nadaljne publikacije bi storilo vodstvo SEI morda prav, da se ravna po lastni okrožnici, ki jo je izdalo v moji stilizaciji:

»Publikacije naj bodo načelno določene za objavljane rezultatov originalnih studij iz področja gospodarstva, sociologije in tehnike, v oni posebni obliki, kakor nastopajo v naši državi in banovini. Izogiba naj se vsakih kompilativnih ponatisov. Publikacije naj ne bodo namenjene t. zv. popularizaciji vprašanj. Pretveza popularizacije krije pri nas ponavadi le nedopustno nizki miselni nivo člankov ter opravičuje nestrokovno obdelavo snovi. Znanost smo Slovenci itak že tako popularizirali, da med strokovnim znanjenje kompetentnih in laikov ni nobene znatne razlike več.«

Potrebno bo uveljaviti to stališče, ker za našimi plotovi se leto za letom ustanavljajo zavodi, instituti i. t. d. Stvarno pa danes nimamo vsaj za originalno znanstveno delo na tehnično-gospodarskem polju skoro nikogar, ki bi poglobljen v specielno slovensko in jugoslovensko okolje obravnaval probleme s širokim razgledom v svet, njega delavne in miselne struje. Toda »...that's another story«, kakor konča Kipling svojo povest o džungli.

Dr. ing. Črtomir Nagode.

VINKO MÖDERNDORFER: SLOVENSKA VAS NA DOLENJSKEM. Ljubljana 1938. G. Möderndorfer je bil več let šolski upravitelj v Št. Juriju pod Kumom, središču hribovite soseske z raztresenimi kmetijami na južnozahadni strani Kuma. V teh letih ni izrabil svoje neizčrpne energije in čistih, samoniklih pogledov samo v svojem šolskem delu, kar nam je predložil že svoj čas, temveč je skušal čim bolj prodreti v vse križe in težave tamošnjega kmetijskega prebivalstva, v njegov značaj, v socialno in gospodarsko življenje, pa tudi v smeri njegovega fizičnega razvoja. Premotrievanje šolske mladine, proučevanje gospodarskega in socialnega razvoja ter zbiranje folklornega gradiva, v teh treh smereh se je že doslej gibalo Möderndorferjevo delo in te tri sestavine odsevajo tudi iz njegove pričujoče knjige: poleg bogastva podatkov o socialni in gospodarski strukturi, ki jim gre vsekakor prva pozornost, najdemo v knjigi mnogo ugotovitev o fizičnem in psihičnem stanju šolske mladine, pa zbrana tudi ledinska imena in zbirko verovanj. V vsem tem se brž pokaže pisateljeva nenavadna marljivost, pa tudi spretnost za tako zamudno in nevhvaležno delo.

Že v uvodnem poglavju »Krajevni in zgodovinski podatki« pa se pokaže močna subjektivna avtorjeva nota, zlasti pa namen, da ne napiše brezpomembne krajevne kronike v starem stilu, da nadalje ne opeva svoje vasi kot kraj »deviške idile in romantičnega srčnega zadovoljstva«, temveč da poda kruto realno sliko tamošnjega življenja v okviru splošnih prilik. Jedka kritika današnjih razmer odseva tudi iz odstavkov o šoli in občinski upravi. Pri zgodovinskih podatkih pa se obrača načelno sploh do dosedanjih metod zgodovinskega proučevanja pri

nas, po katerem je Št. Jurij pač pristno slovenski kraj »brez zgodovine«, ker tam po starem piscu šolske kronike »...ni nič gradov in graščin, kakor tudi ne kakih drugih spomenikov in znamenitosti.«

V drugem poglavju obravnava Möderndorfer posebnosti v značaju našega kmeta. Že ta odstavek ima veliko prednost, ki jo kažejo vsa naslednja poglavja, da se namreč prvič pravično in brez ugodnih ali neugodnih pretiravanj prikaže socialna in duhovna struktura našega kmeta. Avtor po pravici vrže s prestola idealno podobo trdnega slovenskega gruntarja kot »stebra našega naroda«, kakor jo gojimo v svojih meščanskih predstavah, ter obrača pozornost na življenje srednjih in malih kmetov, ki tvorijo jedro in pravi steber kmetskega ljudstva. Stvarno je prikazan značaj našega kmeta, ki mu je njegov način življenja vtisnil poleg vrlin tudi nesimpatične strani, poleg varčnosti lakomnost, poleg servilnosti oholost, poleg visoke pismenosti in načitanosti tudi neverjetno praznovernost.

V tretjem poglavju je obdelano prebivalstvo občine in sicer najprej njegova sestava po posestnih kategorijah, po starosti, nadalje ljudsko gibanje, ki kaže razmeroma visok prirodni prirastek. Interesantna je proučitev zdravstvenih in prehranjevalnih razmer, ki je prvi poskus te vrste pri nas, zasnovan na podrobnih, s trudom pridobljenih podatkih, ki pa nam brž pokaže zelo malo razveseljivo sliko. Temu primerno je seveda tudi slika o telesnem razvoju otrok vse prej kakor ugodna.

Četrty del knjige je posvečen posestnim razmeram, raznim pridelkom in panogam pridelovanja, s končnim ciljem, da poda splošno stanje in bilanco kmečkega gospodarstva v šentjurski občini. Ta bilanca, preračunana po zelo instruktivnih kalkulacijah, je porazna: letni stroški presegajo vrednost produkcije za 279%! Nujna posledica tega je silna zadolžitev našega kmeta, katere vzroke Möderndorfer podrobno analizira.

Peto poglavje ima naslov »Križa« in za značilen motto besede Leona XIII: »Slovani bodo Evropo pomladili, ali jo pa uničili«. V njem skuša avtor podati splošen zaključek svojih izvajanj, zavzema svoje stališče do že obstoječe domače literature o teh problemih, ter postavlja tako rekoč svoj socialno-politični program za izboljšanje življenjskih prilik slovenskega kmetskega ljudstva. Ta je predvsem v dvigu cen poljedelskih proizvodov, v racionalizaciji in modernizaciji pridelovanja, ali ne na kapitalistični, temveč na pravi zadružni osnovi, na znižanju dajatev, zlasti posrednih davkov, na vseh ostalih socialnih reformah, vse to nujno v zvezi z uvedbo najčistejše demokracije in svobode ter s popolno, zlasti finančno samoupravo Slovenije. Ta zadnji odstavek je torej povsem načelnega, programatičnega značaja ter v tem oziru logični zaključek vseh prejšnjih poglavij, kjer je imel avtor vedno prav tako v mislih vso Slovenijo in je pogosto tudi primerjal podatke za svojo občino z onimi za vse slovensko področje.

V Möderndorferjevi knjigi se torej stalno vežeta in prepletata dve med seboj dokaj različni komponenti: na eni strani stvarna in kritična, nad vse izčrpna proučitev razmer v Št. Juriju pod Kumom, na drugi strani pa njih primerjava s splošno slovenskimi in izvenslovenskimi prilikami ter iz tega izhajajoči zaključki. Prva plat Möderndorferjevega dela je tudi njegov absolutno najbolj pozitivni del. Tu je zbrano silno mnogo gradiva in sicer takega, ki ga je bilo treba zbrati na licu mesta in z metodami, ki niso vedno prijetne, pa tudi ne zanesljive, tako da je treba nanj vedno gledati s skrajno kritičnostjo in pri njegovem vrednotenju vedno upoštevati najrazličnejše kriterije. To delo je Möderndorfer opravil z zavidanja vredno znanstveno okretnostjo. Ko bo našel naslednike še na drugih

področjih Slovenije, se bo šele pokazalo, koliko dokončne vrednosti ima drugi del njegovih izvajanj, oni splošnega značaja.

V tem smislu je tudi treba vzeti naslov knjige z malo rezervo. Zakaj nedvomno je, da niti zdaleč vsaka slovenska vas ne kaže iste slike in iste socialne strukture kot Št. Jurij pod Kumom. Precej jih je, ki so še na slabšem, dandanes zlasti oni v vinorodnih predelih, kar nam je tako živo postavil pred oči Žgeč za Haloze in Kerenčič za Jeruzalemske gorice. Prav tako jih ni malo, v katerih je socialni in gospodarski položaj neprimerno ugodnejši; pomislimo samo na gorenjske vasi z gozdarstvom in tujskim prometom, ki seveda v Št. Juriju ne prideta v poštev, pa na Savinjsko dolino s hmeljem ter končno na čisto poljedeljske kraje ob Dravi in Muri, kjer je življenjski nivo kmeta kljub vsej agrarni krizi neprimerno ugodnejši od onega, ki nam ga je načrtal Möderndorfer. In vendar so to vse prav tako slovenske vasi, če ne še bolj tipične. Končno Št. Jurij tudi za Dolenjsko ni tipična vas; pretežna večina dolenjskih vasi ima različno, marsikje ugodnejšo strukturo od njega. Značilna poteza za Št. Jurij je tudi, da leži že v gravitacijskem območju rudarskega središča TPD, torej v malo zavidnem okolju, kar se tiče socialne strani. Nikakor ni res, da je to tipično za slovensko vas, kot trdi avtor: velik del slovenskega podeželja je še skoraj nedotaknjen od industrializacije sploh, kaj šele od rudarstva, ki je v ostalem spričo današnjega položaja najneugodnejši med vsemi neagrarnimi vplivi na našo vas; saj je industrija drugih panog kljub vsemu nepravničnemu in nesocialnemu ustroju marsikje vendar prinesla tudi našemu delavnemu ljudstvu neko izboljšanje.

Tako je torej avtorjev splošni pogled v glavnem le zašel v prehitro posplošenje, na kar pa je, treba je pripomniti, opozoril že v uvodnih besedah. Zato je ta pogled nedvomno preveč črnogled, pač ne za Št. Jurij, pač pa za slovensko vas na splošno, ne glede na to, da je nastal v dobi pred l. 1934, ko je bila kriza na višku. Nujno je seveda tudi, da je avtorjevo izvajanje glede na vso Slovenijo pogosto preveč pod vplivom čisto subjektivnega nazora, tu in tam seveda tudi še vse premalo dokumentirano. Često so pač trditve prehitro postavljene. Da n. pr. na ozemlje šentjurijske občine ni raziskovalcev podzemeljskega bogastva, je vendar le bolj verjetno, da ni glavni vzrok v političnih preužitkarjih, ki bi radi pustili te kraje v »deviški nepokvarjenosti«; tudi brezobzirni kapitalist, proti kateremu se avtor v prvi vrsti in po pravici obrača, bi pač za premogom in železom še prehitro našel pot tjakaj. Ali pred seboj imamo že geološko karto, ki daje svoj nemi, žal negativni odgovor, proti čemur je avtorjevo »prepričanje«, da to podzemeljsko bogastvo obstaja, pač preslab razlog. Podobno je s trditvijo, da je slovenska prenaseljenost le posledica nepravilne in zaostale ureditve naših agrarno socialnih problemov in da bi z izboljšanjem teh izseljevanje iz naših krajev ne bo potrebno. To velja pač le do neke mere, saj vemo, da je izseljevanje pri nas pričelo v dobi, ko so bili ti problemi še mnogo manj pereči, ko z agrarno krizo še davno nismo bili tako daleč kot danes in ko nam še niso bila odvzeta tržišča kot Trst itd. Izseljevanje je bilo in je splošen pojav v zvezi s splošnim gospodarskim in socialnim razvojem.

Vse to seveda knjigi ni v škodo, ker je imel Möderndorfer pač namen, da osvetli prilike našega kmetijskega ljudstva tam, kjer so najslabše, in ker je sam v svojem zaključku, žal tako prizadetem po »tiskarskem škrtu«, poudaril, da je edina pot k rešitvi v splošni spremembi sistema. Njegova knjiga naj bi torej ne ugotavljala samo dejstev z znanstveno eksaktnostjo, naj bi s tem ne bila »brezbarvna«, kakor pravi v uvodu, temveč naj bi bila tudi vseskozi programatična. In s tega vidika jo je treba ocenjevati. Nobenega dvoma ni, da izpade

tudi ta ocena za avtorja pozitivno, kljub temu, da je še marsikje ostala vrzel med podrobnimi ugotovljenimi dejstvi ter programom.

Občudovanje zbuja silna množina podrobnih statističnih podatkov, zbranih v več kot 20 razpredelnicah. Da bi le imeli na ta način zbrano gradivo še za čim več drugih vasi! Žal so razpredelnice večinoma preobložene in zato težko pregledne. Glede odstotnih števil marsikje ni povsem jasno, vsaj na prvi pogled ne, na kaj se nanašajo. Avtor bi mnogo pripomogel k preglednosti svojega dragocenega gradiva, če bi tabele poenostavil, morda s skrajšanjem posestnih kategorij, ter jih v besedilu izčrpeje analiziral.

Svetozar Ilešič

»NAŠ JADRAN«. PRIRODNE LEPOTE IN UMETNOST. UREDILI FISCOVIĆ CVITO, MAGJER DRAGO, PARAČ VJEKOSLAV IN UVODIČ ANGEJO. SPLIT, 1938. Izdal Arhiv za propagando Jadrana izvrš. odbora Jadranske straže. — V »Biblioteki arhiva za propagando Jadrana«, ki ga izdaja Jadranska straža v Splitu, je izšlo poleg hrvatske in srbske (cirilske) izdaje tudi v slovenščini to veliko delo v četverki, ki vsebuje za uvod šest člankov, glavni del izdanja so pa celostranske, v globokem bakrotisku izdelane reprodukcije pokrajinskih vedut in umetniških del. Predsednik Jadranske straže Ivo Tartaglia je napisal kot uvod patetičen slavospev našemu morju, nato sledi Meštrovičev člančič »Stojimo na straži«, kjer podaja v strnjeni obliki nekaj oznak našega Jadrana in naroda, ki živi ob njem. Zanimiva je Meštrovičeva misel, da so se na obalah tega morja rodile naše najlepše in najzlahotnejše pesmi, pravljice, stavbe, slike in kipi. Kar je najlepšega in najplemenitejšega pri nas (Hrvatih) je tu in od tod: »Kolikor več potov bo vodilo na naš Jadran, toliko bolj se bo spet preko hrvatske zemlje širil tudi krog sredozemske kulture. Za ta cilj torej stojimo na straži brez grožnje komurkoli in brez strahu pred komurkoli, ker se duhovno življenje ne more niti presekati s sabljo, niti ubiti s puško.«

Naslednji trije članki so pa v vzorno pregledni in jasni obliki podana kratka zgodovina umetnosti in kulturnega prizadevanja na tleh našega Primorja. Ravnatelj arheološkega muzeja v Splitu, Mihovil Abramić, Slovencem znan zlasti po raziskovanjih in delih o rimskem Ptuj in Ogleju, je podal izredno nazorno sestavljen kulturno zgodovinski in deloma umetnostni pregled do prihoda Slovanov. Na tesnem prostoru je nanizal vrsto temeljnih ugotovitev, razkril zveze med posameznimi zgodovinskimi dobami in kulturnimi prizadevanji ter uporabil lastne in tuje najnovejše znanstvene izsledke, podprte z rezultati zadnjih izkopavanj in proučevanj, tako da postane bralcu vsa ta davna minulost kakor živa. Abramićev pregled sega do konca VI. veka, ko je okoli leta 615. postala Salona, glavno mesto rimske Dalmacije, plen nomadskih plemen, ki so pridrla preko Balkana prav do Jadranskega morja.

Dobo do prihoda Hrvatov v Primorje pa do današnji dni je z umetniškega stališča obdelal v naslednjem članku splitski spomeniški konservator Ljubo Karaman. Tudi njegov članek je prava zakladnica podatkov in dognanj, zbranih iz najrazličnejših, časih tudi zelo težko dostopnih virov. Razvoj umetnosti v naših primorskih deželah je podan z upoštevanjem sočasnih umetnostnih tokov v Italiji in na vzhodu, tako da postane razvoj umetnosti na vzhodnem Jadranu razumljiv in očiten. Zlasti je izčrpno predstavljena beneška doba, kjer pa upravičeno poudarja, da ne gre pretiravati beneškega značaja dalmatinskih mest, kjer